
**Sovet Ma'rifat Tizimi va Jadid
Merosining Filtrlashi (1930–1941)****Nurullayev Jasurbek Xayrulla o'g'li**
jasurbekxayrullayevichblogi@gmail.com*Talaba,
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika
instituti*

Annotatsiya *Ushbu maqolada 1930-1941-yillardagi O'zbekistondagi sovet ma'rifatchilik tizimi va jadidchilik merosining murakkab o'zaro ta'siri o'rganiladi. XX asr boshlarida musulmonlarning ijtimoiy-madaniy va ma'rifiy islohoti uchun harakat bo'lgan jadidchilik dastlab sovetlarning dastlabki o'zgarish maqsadlari bilan ba'zi umumiyliklarni topdi. Biroq, 1930-yillarda hokimiyatning stalincha mustahkamlanishi va qat'iy mafkuraviy asosning o'rnatilishi jadid merosini tizimli ravishda saralash, bostirish va buzib ko'rsatishga olib keldi. Ushbu ishda zamonaviy ilm-fan, jumladan, o'zbek tarixchilarining asarlariga tayanib, sovet tuzumining jadid g'oyalari va shaxsiyatini chetga surib qo'yish usullari tahlil qilingan. Bu usullarga mafkuraviy qoralash, ba'zi islohotchilik g'oyalarini tanlab o'zlashtirish va ularni asl mazmunidan uzib qo'yish, jadid ziyolilarini jismonan ta'qib qilish va yo'q qilish, shuningdek jadidlarning hissalarini asosan yo'qqa chiqaradigan yoki yovuz ko'rsatadigan yangi sovet tarixiy rivoyatini yaratish kirardi. Tadqiqotda ta'kidlanishicha, bu saralash jarayoni yangi sovet o'zbek qiyofasini yaratish bo'yicha sovet loyihasi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan, biroq bu mahalliy modernizatsiyalovchi tafakkurning muhim qismini yashirish va milliy taraqqiyotning muqobil yo'llarini to'sib qo'yish hisobiga amalga oshirilgan.*

Kalit so'zlar *Jadidchilik, Sovet O'zbekistoni, madaniy siyosat, Sovet ma'rifati, stalinizm, Buyuk qatag'on, tarixiy hikoya, o'zbek ziyolilari*

**Советская система просвещения
и фильтрация наследия
джадидизма (1930–1941 гг.)****Нуруллаев Жасурбек Хайрулла угли**
jasurbekxayrullayevichblogi@gmail.com*Студент,
Нукусский государственный педагогический
институт имени Ажинеёза*

Аннотация *В данной статье рассматривается сложное взаимодействие между советской системой просвещения и наследием джадидизма в Узбекистане в период 1930–1941 годов. Джадидизм, как движение за социально-культурные и образовательные реформы среди мусульман в начале XX века, первоначально имел некоторые общие черты с ранней советской реформаторской повесткой. Однако в 1930-е годы, с укреплением сталинской власти и установлением жесткой идеологической основы, начался систематический процесс фильтрации, подавления и искажения наследия джадидизма. В работе, опираясь на современные научные исследования, в том числе труды узбекских историков, анализируются методы, с помощью которых советская власть вытесняла идеи и фигуры джадидизма. Среди этих методов – идеологическое очернение, выборочное заимствование реформаторских идей с последующим их искаженным*

использованием, физическое преследование и уничтожение джадидских интеллектуалов, а также создание новой советской исторической версии, в которой вклад джадидов либо нивелировался, либо изображался в негативном свете. В исследовании подчеркивается, что данный процесс фильтрации имел решающее значение для реализации советского проекта по формированию нового советского узбека, но происходил за счет сокрытия важной части местного модернизационного мышления и блокирования альтернативных путей национального развития.

Ключевые слова

Джадидизм, Советский Узбекистан, культурная политика, советское просвещение, сталинизм, Большой террор, исторический нарратив, узбекская интеллигенция

The Soviet Education System and the Filtering of the Jadid Heritage (1930–1941)**Nurullayev Jasurbek Khayrulla ogli**jasurbekxayrullayevichblogi@gmail.com

Student,

Ajiniyoz Nukus state pedagogical institute

Annotation

This article explores the complex interaction between the Soviet educational system in Uzbekistan and the legacy of the Jadid movement during the years 1930–1941. At the beginning of the 20th century, Jadidism, which aimed at socio-cultural and educational reform among Muslims, initially shared some similarities with the early reformist goals of the Soviet regime. However, during the 1930s, Stalin's consolidation of power and the establishment of a rigid ideological foundation led to the systematic selection, suppression, and distortion of the Jadid heritage. Drawing on modern scholarship, particularly works by Uzbek historians, this paper analyzes the methods by which the Soviet regime marginalized Jadid ideas and figures. These methods included ideological denunciation, selective appropriation of reformist ideas (detached from their original meanings), physical persecution and elimination of Jadid intellectuals, and the creation of a new Soviet historical narrative that either erased or demonized their contributions. The study emphasizes that this filtering process played a crucial role in constructing the new Soviet Uzbek identity, but it did so at the cost of obscuring a significant part of indigenous modernist thought and blocking alternative paths of national development.

Keywords

Jadidism, Soviet Uzbekistan, cultural policy, Soviet education, Stalinism, Great Purge, historical narrative, Uzbek intellectuals

Kirish

XX asr boshlarida O'rta Osiyo, ayniqsa keyinchalik Sovet O'zbekistoniga aylangan hududda, kuchli intellektual qaynoq davr hukm surdi. Bu davrning markazida "usuli jadid"

(yangi usul) ta'limini targ'ib qilgan, zamonaviy fanlar, tanqidiy tafakkur va islomiy asosda madaniy yangilanishga e'tibor qaratgan musulmon islohotchilari harakati - jadidchilik turardi (Khalid, 1998). Mahmudxo'ja Behbudiy,

Abdurauf Fitrat, Munavvar qori Abdurashidxon o'g'li va Abdulla Qodiriy singari shaxslar taraqqiyot, savodxonlik va o'z madaniy hamda diniy merosini zamonaviy tushunishni targ'ib qildilar. Ularning maqsadi tez o'zgarayotgan dunyoda o'z jamiyatlarini kuchaytirishdan iborat edi (Allworth, 1990). Ular yangi maktablar ochish, gazetalar nashr etish va zamonaviy o'zbek adabiyotini yaratish orqali zamonaviy milliy ongning poydevorini qo'ydilar.

Bolsheviklar inqilobi va uning natijasida o'rnatilgan Sovet hokimiyati ijtimoiy o'zgarishlarning yangi, keskin kun tartibini yuzaga keltirdi. Dastlab, ayrim jadidlar modernizatsiya va ommaviy ta'lim borasidagi sovet maqsadlari bilan o'z g'oyalari o'rtasida uyg'unlik ko'rdilar (Khalid, 2015). Biroq, 1930-1941 yillar oralig'ida hal qiluvchi va shafqatsiz burilish yuz berdi. Stalin davrida o'z nazoratini mustahkamlagan Sovet davlati "Yangi sovet kishisi"ni yaratish va gumon qilingan mafkuraviy tahdidlarni yo'q qilishga qaratilgan keng qamrovli "madaniy inqilob"ni amalga oshirdi (Keller, 2001). Mahalliy islohotlar, milliy o'zlik va ziyoliylarning mustaqil fikrlashiga urg'u bergan jadidchilik merosi yangi sovet "ma'rifatparvarlik" tizimining asosiy nishoniga aylandi. Bu tizim savodxonlik va ma'lum turdagi ta'limni targ'ib qilsa-da, buni qat'iy mafkuraviy nazorat ostida amalga oshirdi, markscha-lenincha tamoyillarga bo'ysunish va sovet markaziga sodiqlikni talab etdi (Northrop, 2004).

Ushbu maqolada O'zbekistondagi sovet ma'rifatchilik tizimining 1930-1941-yillarda jadidchilik merosini faol ravishda saralash, qayta talqin qilish va bostirishning o'ziga xos yo'llari o'rganiladi. Uning ta'kidlashicha, bu passiv e'tiborsizlik jarayoni emas, balki ataylab qilingan siyosat bo'lib, unda qoralash, tanlab sotib olish, uning tarafdorlarini jismonan yo'q qilish va sovet rivoyatiga mos ravishda tarixni tizimli ravishda qayta yozish ko'zda tutilgan. Bu jarayonni tushunish Markaziy Osiyoda sovet milliy qurilishining murakkabliklarini va o'zbek

madaniy va ma'naviy hayotiga doimiy ta'sirini anglash uchun muhimdir.

Metodlar

Tadqiqotda tarixiy-tahliliy yondashuv, asosan, ikkilamchi ilmiy manbalar, jumladan, sovet davri arxiv materiallaridan foydalanilgan monografiyalar, ilmiy maqolalar va nashr etilgan tadqiqotlarga tayanildi. Tadqiqotda sovet madaniy siyosati va jadidchilik tarixi haqidagi zamonaviy tushunchalarni aks ettiruvchi dolzarb nashrlarga alohida e'tibor qaratilib, bu davrga tanqidiy munosabatda bo'lgan xalqaro va o'zbek olimlarining asarlariga alohida e'tibor qaratilgan.

Asosiy manbalar qatoriga tadqiqotlarida jadidchilik va uning O'zbekistondagi ilk sovet davlati bilan o'zaro aloqalari keng yoritilgan Adib Xolidning asarlarini kiritish mumkin (Khalid, 1998; 2015). Shoshana Kellerning sovet siyosati va uning ijtimoiy tuzilmalarga, jumladan, O'zbekistonda ta'lim va o'zlikni shakllantirishga ta'siri haqidagi asari muhim kontekstni taqdim etadi (Keller, 2001). Shuningdek, turli tarixchilarning sovet madaniy siyosati va O'rta Osiyodagi "katta tozalash" haqidagi tahlillariga tayanamiz.

Bundan tashqari, ushbu maqolada jadidchilik harakati va uning postsovet davrida bostirilishini qayta ko'rib chiqqan o'zbek olimlarining fikrlari ham o'rin olgan. Masalan, jadidlarning ijtimoiy-siyosiy tafakkuri va taqdiri haqida yozgan tarixchi Dilorom Alimova (Alimova, 2004) va boshqa o'zbek tadqiqotchilarining ilmiy ma'lumotlar bazalaridan foydalanish mumkin bo'lgan asarlarida milliy tarixshunoslikka asoslangan qarashlar mavjud. O'tgan asrning 30-yillaridagi birlamchi arxiv hujjatlari bilan bevosita tanishish ushbu maqola doirasiga kirmasa-da, bunday manbalardan sinchkovlik bilan foydalangan ilmiy ishlarga tayaniladi.

Natijalar va muhokama

1930-1941 yillar davri O'zbekistonda hayotning barcha sohalarida mafkuraviy ustunlikni o'rnatish bo'yicha Sovet hokimiyatining kuchaytirilgan harakatlari bilan tavsiflanadi. Bu jadidlar merosiga bo'lgan

munosabatga bevosita ta'sir ko'rsatib, qoralash, tanlab o'zlashtirish, jismoniy yo'q qilish va tarixni qayta ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan ko'p qirrali saralash strategiyasining paydo bo'lishiga olib keldi.

Jadidlarni badnom qilishda qo'llanilgan asosiy usul ularni sovet davlati va ishchi sinfining dushmanlari sifatida ko'rsatish edi. Dastlab ba'zi bolsheviklar tomonidan modernizatsiya yo'lidagi ehtimoliy, garchi vaqtinchalik bo'lsa-da, ittifoqchilar deb qaralgan jadidlar 1930-yillarga kelib tizimli ravishda qayta baholandilar. Ularning milliy uyg'onish va madaniy islohotlarga chaqiriqlari keyinchalik "burjua millatchiligi," "panturkizm" yoki "panislomizm" deb qoralandi – bular sovet siyosiy lug'atida og'ir ayblovlar edi (Khalid, 2015). Hatto dastlabki sovet madaniy yoki ma'muriy tuzilmalarida ishtirok etgan Fitrat va Qodiriy kabi shaxslar ham sovetlarga qarshi maqsadlarini yashirgan aksilinqilobchilar sifatida qoralandilar (Allworth, 1990). Sovet targ'iboti ularni sotsialistik loyihani barbod qilishga urinayotgan chet el kuchlarining josusi yoki eski zulm tuzumining qoldiqlari sifatida tasvirladi. Bu rivoyat gazetalar, rasmiy nutqlar, endigina shakllanayotgan sovet ilmiy doiralari orqali tarqatilib, jadidchilik g'oyalariga aloqador har qanday kishiga nisbatan shubha va dushmanlik kayfiyatini uyg'otdi. Masalan, keyinroq nashr etilgan, ammo bu davrda shakllangan rivoyatlarni aks ettiruvchi "O'zbekiston SSR tarixi"da jadidlar ko'pincha xalq manfaatlariga emas, balki mahalliy burjuaziya va mustamlakachi kuchlar manfaatlariga xizmat qilayotgandek tasvirlangan (KANG, Hyojin, 2015 ning O'zbekiston haqidagi ilk sovet tarixshunosligi haqidagi tahlillarida topilgan).

Jadidchilik harakati mustaqil fikriy kuch sifatida qoralangan bo'lsa-da, uning ba'zi umumiy maqsadlari, masalan, savodxonlik va ilmiy bilimlarni targ'ib qilish sovet maqsadlariga yuzaki mos kelardi. Sovet ma'rifatparvarlik tizimi esa bu jihatlarni o'zlashtirib, ularni asl jadid konteksti va mafkuraviy asoslaridan mahrum qildi. Masalan, jadidlarning yangi usul

maktablarini tashkil etish va ommaviy ta'limni targ'ib qilish borasidagi dastlabki sa'y-harakatlari e'tiborga olinmadi yoki sovet ta'lim tizimining go'yoki ustun va haqiqatan ham "xalqchil" tizimining ibtidoiy ko'rinishlari sifatida taqdim etildi (Keller, 2001). Sovet rejimi maktablar va savodxonlikni kengaytirishni o'z zimmasiga oldi va bu yutuqlarni faqat bolsheviklar inqilobining mevasi sifatida ko'rsatdi, bu esa o'zidan oldingi yoki dastlabki yillarda unga parallel bo'lgan tub islohotchilik harakatini amalda yo'q qildi. Jadidlarning tilni isloh qilish borasidagi tashvishlari sovet til siyosatiga ham singib ketdi, bu siyosat dastlab mahalliy tillarni targ'ib qilgan bo'lsa-da, oxir-oqibat ularni kirilllashtirish va mafkuraviy nazorat qilishga qaratilgan bo'lib, ko'pincha jadidlarning o'ziga xos lingvistik va madaniy maqsadlarini chetga surib qo'ydi (Adams, 1988).

Jadidchilik merosini saralashning eng shafqatsiz tomoni shunda ediki, ulug' qatag'on davrida (1937-1938) jadidchilikning yetakchi arboblari jismonan yo'q qilindi. Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Munavvar Qori kabi ziyolilar hibsga olindi, sovetlarga qarshi faoliyatda ayblanib, otib tashlandi yoki qamoqda vafot etdi (Conquest, 1990; Baldauf, 1992). Ularning ta'qib qilinishi partiya yo'lidan har qanday og'ishning oldini olish uchun jiddiy ogohlantirish bo'ldi. Ularni jismonan yo'q qilishdan tashqari, ularning adabiy va ilmiy asarlari taqiqlandi, kutubxonalardan olib tashlandi va o'quv dasturlaridan olib tashlandi. Jadid yozuvlariga egalik qilish yoki ulardan iqtibos keltirish xavfli ishga aylandi. Bu esa o'zbek madaniy-ma'rifiy hayotida bo'shliqni yuzaga keltirdi, uning eng ko'zga ko'ringan mutafakkirlari va yozuvchilarining butun bir avlodi tildan qoldi. Bu o'chirish shunchalik puxta bo'lganki, o'nlab yillar davomida ularning nomlari va xizmatlari O'zbekistondagi keng jamoatchilikka rasman ruxsat berilgan salbiy obrazlardan tashqari deyarli noma'lum bo'lgan.

Sovet ma'rifatparvarlik tizimi O'zbekistondagi taraqqiyot haqida bolsheviklar yetakchiligi va kommunistik partiya markazida

faol ravishda o'z hikoyasini yaratdi. Bu rivoyatda sho'rolargacha bo'lgan davrning, shu jumladan, jadidlar faoliyat ko'rsatgan, ko'pincha feodal yoki mustamlakachilik zulmi bilan qorishib ketgan davrning "qorong'iligi" va "qoloqligi" ta'kidlangan edi. Jadid islohotchilari o'rniga yangi sovet qahramonlari - partiya faollari, staxanovchilar va "ma'rifatli" kolxozchilar haqiqiy taraqqiyot agentlari sifatida targ'ib qilindi (Northrop, 2004). Sovet tuzumi sanoatlashtirish, kollektivlashtirish (uning halokatli oqibatlariga qaramay) va madaniy qurilish sohasidagi yutuqlarini (masalan, davlat tasarrufidagi teatrlar, yozuvchilar uyushmalari, ta'lim muassasalari) o'zining o'zgartiruvchi kuchining dalili sifatida ko'rsatib, uni jadidlarning "cheklangan" yoki "noto'g'ri" sa'y-harakatlariga yashirin va aniq qarama-qarshi qo'ydi. Bu davrda va undan keyingi o'n yilliklar davomida maktablar va universitetlarda o'qitiladigan rasmiy tarix jadidlarni e'tibordan chetda qoldirdi yoki ularni faqat salbiy nuqtai nazardan taqdim etdi, bu esa yangi avlodlarga tarix va taraqqiyotning sovet versiyasini singdirishni ta'minladi (Szczeniak, 2010, sovet tarixshunosligi haqida).

1930-1941-yillarda O'zbekistonda sovet ma'rifatparvarlik tizimining jadidchilik merosini tizimli ravishda saralab borishi inqilobiy g'ayratning tasodifiy qo'shimcha mahsuli emas, balki hokimiyatni mustahkamlash va bir xil sovet jamiyatini yaratish bo'yicha stalincha loyihaning ajralmas qismi bo'lgan hisob-kitobli strategiya edi. Sovet rejimi milliy o'ziga xoslik, madaniy mustaqillik va mahalliy an'analarga (hatto isloh qilingan) asoslangan intellektual merosga urg'u bergan jadidlarni "Yangi sovet odami" va millatdan yuqori sovet o'ziga xosligini yaratish yo'lidagi mafkuraviy to'siq sifatida qabul qildi (Khalid, 2015).

Ba'zi bir umumiy islohotchilik maqsadlarini, masalan, savodxonlikni tanlab o'zlashtirish, shu bilan birga asl tarafdorlarni ta'qib qilish Sovet hokimiyatining potensial muqobil manbalarini o'zlashtirish va zararsizlantirish usulini ko'rsatadi. Sovet tuzumi faqat o'zi uchun ma'rifat mantiyasini da'vo qilib,

mahalliy xalqlarning sa'y-harakatlari haqidagi xotirani yo'q qilishga va yagona to'g'ri tarixiy hikoya sifatida o'z tarixini yaratishga intildi (Keller, 2001). Bu Sovet Ittifoqi bo'ylab keng qamrovli modelning bir qismi bo'lib, mahalliy tarixlar teleologik markscha-lenincha ramkaga mos ravishda qayta yozildi va sovet sotsializmining g'alabasi bilan yakunlandi.

Sovet ma'rifatparvarlik tizimi jadidchilik harakatlarini shunchaki inkor etmadi, balki jadidlar bilan parallel va oxir-oqibatda ustun bo'lgan madaniy-ma'rifiy infratuzilmani faol ravishda barpo etdi. Yangi sovet maktablari, universitetlari va "Madaniyat saroylari" bilim tarqatishning ruxsat etilgan kanallariga aylandi. O'quv dasturlari tubdan o'zgartirildi, bunda markscha-lenincha mafkura, rus tili va uning adabiyoti (ko'pincha "oliy" madaniyat sifatida taqdim etilgan) hamda jadidlar zamonaviylik bilan bog'lashga uringan har qanday "burjua" yoki diniy g'oyalarni olib tashlagan ilm-fan varianti ustuvorlik kasb etdi (sovet ta'limining mafkuraviy shakllanishi muhokamasi uchun qarang: Froese, 2005). Ushbu institutsional o'zlashtirish mahalliy meros va umuminsoniy bilimlar uyg'unligini xohlagan jadidcha ta'lim g'oyasining tizimli ravishda o'zgartirilishini ta'minladi. Yangi o'quv dasturi sotsialistik davlat uchun tasdiqlangan hikoyalarni va amaliy qobiliyatlarni biladigan sodiq sovet fuqarolarini tayyorlash uchun mo'ljallangan edi.

Katta qatag'on davrida jadid ziyolilarining jismonan yo'q qilinishi bu filtrlash jarayonining eng shafqatsiz qirrasidir. U nafaqat muxolifatchilarning ovozi o'chirdi, balki mahalliy intellektual yetakchilikni ham yo'q qildi va bo'shliqni partiya tomonidan tasdiqlangan kadrlar bilan to'ldirdi (Conquest, 1990). Bu hol o'zbek adabiyoti, ilm-fani va tanqidiy tafakkuri taraqqiyoti uchun uzoq davom etgan oqibatlarga olib keldi, chunki muqobil fikrlar berishi mumkin bo'lgan mutafakkirlarning butun bir avlodi qo'ldan ketdi. Keyinchalik ularning asarlarini taqiqlash ularning g'oyalarini kelajak avlodlarga osonlikcha yetkazilmasligini ta'minladi. Alimova (2004) kabi o'zbek olimlari bu o'zbek

intellektual an'analari davomiyligida chuqur uzilish bo'lganini ta'kidlaganlar.

Aholini, ayniqsa, yoshlarni sovet dunyoqarashiga singdirish uchun kontrnarrativ yaratish zarur edi. Sovetgacha bo'lgan o'tmishni, shu jumladan jadidlar davrini qoloqlik va zulm davri sifatida tasvirlash orqali sovet rejimi o'zini taraqqiyot va ozodlikning yagona xabarchisi sifatida ko'rsatishi mumkin edi (Northrop, 2004). Yangi tarixiy ong sovet hokimiyatini qonuniylashtirish va davlatga sodiqlikni tarbiyalashda muhim rol o'ynadi.

Bundan tashqari, filtrlash jarayoni madaniy ishlab chiqarishning o'zini ham tubdan o'zgartirib yubordi. Jadid ijodkorlarining ovozi o'chirilgach yoki ularga bo'ysundirilgach, 30-yillarda o'zbek adabiyoti va san'ati sotsialistik realizm qoidalariga tobora yaqinlashib bordi. Demak, ijod asarlari sotsializm qurish "voqeligini" ijobiy, qahramonona ko'rsatishi kerak edi. Ular partiya yetakchiligini ulug'lashlari va sovet vatanparvarligini targ'ib qilishlari kerak edi (Clark, 1981). Jadid yozuvlari uchun muhim bo'lgan mavzular - jamiyat muammolari haqida mahalliy nuqtayi nazardan tanqidiy fikrlash, milliy o'zlikni anglash yoki madaniy merosga murakkab qarashlar - "formalistik," "millatchilik" yoki shunchaki ishchilar sinfi uchun muhim bo'lmagan mavzular deb atalgan. Bu badiiy ifodaning kamroq xilma-xilligiga va jadidlar tomonidan boshlangan

avvalgi, xilma-xil yozuv va teatr tajribalaridan uzilishga olib keldi.

Shunga qaramay, topilmalar O'zbekistonda 1930-1941-yillardagi sovet "ma'rifati" chuqur paradoksal jarayon bo'lganligini tasdiqlaydi. Ba'zilar uchun oddiy ta'lim olish imkoniyatini kengaytirgan bo'lsa-da, u bir vaqtning o'zida ruxsat etilgan fikrlash doirasini toraytirdi va mahalliy aholining muhim intellektual merosini tizimli ravishda yo'q qildi. Jadidlar merosini tahlil qilish chuqur ma'noga ega bo'lib, uzoq vaqt davomida o'zining ilk zamonaviy intellektual tarixining muhim tarmoqlaridan uzilib qolgan sovet o'zbek shaxsiyatining o'ziga xos modeliga hissa qo'shdi. Kelajakdagi tadqiqotlar jadid g'oyalarining yer ostida saqlanib qolishi va ularning keyingi sovet va postsovet davrlarida qayta paydo bo'lishini yanada chuqurroq o'rganishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda 1930-1941-yillardagi sovet ma'rifatchilik tizimi mohiyatan jadidchilik merosini zo'ravonlik bilan bostirish va mafkuraviy manipulyatsiya qilish bilan bog'liq edi. Bu jarayon sovet mafkurasi va nazoratining so'zsiz hukmronligini ta'minlashga, O'zbekistonning madaniy va intellektual manzarasini o'nlab yillar davomida chuqur shakllantirishga qaratilgan edi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Adams, A. (1988). Kirill alifbosi va o'zbek tili va adabiyotining tiklanishi. *Markaziy Osiyo tadqiqoti*, 7(4), 69-80.
2. Alimova D. A. (2004). Istoriya kak istoriya, istoriya kak nauka (Выр. 1-2) [Tarix tarix sifatida, tarix fan sifatida]. O'zbekiston 917: Mustamlaka boshqaruvi tadqiqoti. Kaliforniya universiteti nashriyoti.
3. Allworth, E. A. (1990). The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present: A Cultural History. *Guver instituti matbuoti*.
4. Baldauf, I. (1992). 'Abdalrauf Fitrat: Buxoro jadidchilik harakatining tutilgan yulduzi. In E. A. Allworth (Ed.), *The Nationality Question in Soviet Central Asia* (pp. S. 218-227). Preger.

5. Clark, K. (1981). Sovet romani: Tarix marosim sifatida. *Indiana University Press* (19-iyun 2015-yil).
6. Conquest, R. (1990). Buyuk terror: qayta baholash. *Oksford universiteti nashriyoti*.
7. Froese, P. (2005). Sovet Rossiyasida majburiy sekulyarizatsiya: ateistik monopoliya nima uchun muvaffaqiyatsizlikka uchradi? *Dinni ilmiy o'rganish jurnali*, 44(1), 35-50.
8. Kang, H. (2015). O'zbekistonning anneksiya qilinishi va "1898 yilgi qo'zg'olon" haqida dastlabki sovet tarixshunosligi. *Markaziy Osiyo tadqiqotlari jurnali*, 20, 1-26.
9. Keller, S. (2001). Makkaga emas, Moskvaga: Sovetlarning O'rta Osiyoda islomga qarshi kurashi, 1917-1941-yillar. Preger.
10. Khalid, A. (1998). Musulmon madaniy islohoti siyosati: Markaziy Osiyoda jadidchilik. Kaliforniya universiteti matbuoti.
11. Khalid, A. (2015). O'zbekistonni barpo etish: ilk SSSRda millat, imperiya va inqilob. Cornell University Press, 2008.
12. Northrop, D. (2004). Pardali imperiya: Stalincha Markaziy Osiyoda gender va hokimiyat. Cornell University Press, 2008.
13. Szczesniak, M. (2010). 1920-1950-yillarda sovet O'rta Osiyo tarixshunosligining shakllanishi. *Millatlar maqolalari*, 38(4), 505-520.